

בין ט' לט"ו באב (ג)

"אומרים יש אהבה בעולם - מה זאת אהבה?"
(בעקבות ספר האגדה לח"נ ביאליק וי"ח רבניצקי)
פרופ' אביגדור שנאן / האוניברסיטה העברית ובית אבי חי בירושלים

[k] 1"6 כאק צ' die מה?

<1> ירושלמי תענית ד, ו, איכה רבה פתיחתא לג:

עָרַב תַּשְׁעָה בָּאָב כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר הָיָה מוֹצֵיא כְרוֹז בְּכָל הַמַּחֲנֶה וְאוֹמֵר: צָאוּ לַחֲפָר, צָאוּ לַחֲפָר! וְהָיוּ יוֹצְאִים וְחוֹפְרִים לָהֶם קְבֻרוֹת וְלָנִים בָּהֶם. בְּשַׁחֲרִית הָיָה כְרוֹז יוֹצֵא וּמְכַרְיוֹ: יִבְדְּלוּ הַחַיִּים מִן הַמֵּתִים! הָיוּ עוֹמְדִים וּמוֹצְאִים עֲצָמִים חֲסָרִים חֲמֹשֶׁה עֶשֶׂר אֶלֶף – עַד שֶׁחֲסְרוּ שְׁשִׁים רְבּוּא. וּבִשְׁנַת הָאָרְבָּעִים הָאַחֲרוֹנָה עָשׂוּ כֵן וְעָמְדוּ וּמָצְאוּ עֲצָמִים שְׁלֵמִים. אָמְרוּ: שָׁמָּה טְעִינוּ בְּחֻשְׁבוֹן הַחֲדָשׁ? חֲזְרוּ בְּלִיל עֶשְׂרִי וְלָנוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּקִבְרוֹ. לְמַחַר עָמְדוּ כָּלֵם. חֲזְרוּ עוֹד בְּלִיל אֶחָד עֶשֶׂר, וְכֵן בְּשָׁנִים עֶשֶׂר וּשְׁלוֹשָׁה עֶשֶׂר וְאַרְבָּעָה עֶשֶׂר וְחֲמֹשֶׁה עֶשֶׂר. וְכֵן שָׂרְאוּ שְׂאִין אֶחָד מֵהֶם מֵת אָמְרוּ: דּוֹמָה, שֶׁבִטַּל הַקְדוֹשׁ בְּרוּחַ הוּא אוֹתָהּ גְזָרָה קֶשֶׁה מֵעֵלֵינוּ, וְעָמְדוּ וַעֲשֹׂאוּהוּ יוֹם טוֹב. וְכֵן שָׁנוּ חֲכָמִים: לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כְּחֲמֹשֶׁה עֶשֶׂר בָּאָב וְכִיּוֹם הַכְּפוּרִים...

במדרש איכה רבה: אמרו דומה שטעינו בחשבון וכן בעשור ובאחד עשר ובשנים עשר ושלושה עשר וארבע עשר, כיון דאיתמלא סיהרא אמרו דומה שהקב"ה ביטל אותה גזירה מעלינו

<2> בבלי, תענית כו ע"ב, ל ע"א:

אָמַר רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כְּחֲמֹשֶׁה עֶשֶׂר בָּאָב וְכִיּוֹם הַכְּפוּרִים, שֶׁבָּהֶם בָּנוּת יְרוּשָׁלַיִם יוֹצְאוֹת בְּכָלִי לֶבֶן שְׂאוּלִים, שֶׁלֹּא לְבִישׁ אֶת מִי שְׂאִין לוֹ. וּבָנוּת יְרוּשָׁלַיִם יוֹצְאוֹת וְחוֹלוֹת בְּכַרְמִים. וּמָה הָיוּ אוֹמְרוֹת? "בְּחוֹר, שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מָה אֶתָּה בּוֹרֵר לָךְ! אֵל תִּתֵּן עֵינֶיךָ בְּנוֹי, תֵּן עֵינֶיךָ בְּמִשְׁפָּחָה – "שֶׁקָּר הַחֹן וְהַבֵּל הַיָּפִי. אֵשֶׁה יִרְאֵת ה' הִיא תִתְּהַלֵּל" (משלי לא, ל).

שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: יִפְיִפוּת שֶׁבָּהֶן מָה הָיוּ אוֹמְרוֹת? "תִּתְּנוּ עֵינֵיכֶם בְּיָפִי, שְׂאִין אֵשֶׁה אֶלָּא לִיָּפִי". מִיִּחְסוֹת שֶׁבָּהֶן מָה הָיוּ אוֹמְרוֹת? "תִּתְּנוּ עֵינֵיכֶם בְּמִשְׁפָּחָה, שְׂאִין הָאֵשֶׁה אֶלָּא לְבָנִים". עֲשִׂירוֹת שֶׁבָּהֶן מָה הָיוּ אוֹמְרוֹת? "תִּתְּנוּ עֵינֵיכֶם בְּבַעֲלֵי מְמוֹן". בֵּינוֹנִיּוֹת וְעֵנִיּוֹת וּמְכַעְרוֹת שֶׁבָּהֶן מָה הָיוּ אוֹמְרוֹת? "קָחוּ מִקְחֶכֶם לְשֵׁם שְׁמַיִם, וּבְלִבְד שֶׁתַּעֲטֹרוּנוּ בְּזָהוּבִים".

במקור: יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו כל הכלים טעונין טבילה ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים

<3> איכה רבה, פתיחתא כג:

בשלמא יום כיפורים יום סליחה וכפרה לישראל... אלא חמשה עשר באב מאי היא?

ר' יעקב בר אחא בשם רבי אסי אמר; שבו זמן קציצה יפה לעצים, שכל עצים שנקצצים בו אין עושין תולעת...

ר' אבא בר כהנא ור' אסי משום עולא בשם רבי אמרי שבו ביטל הושע בן אלה פרוזדאות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים...

ר' שמואל בר נחמני ואמרי לה משמיה דר' שמואל בר יצחק יום שהותרו שבטים לבא זה בזה...

רבנן אמרי יום שהותר שבט בנימין לבא בקהל...

רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה...

* יעקב ורחל *

בראשית פרק כט: (טז) וילבן שתי בנות שם הגדלה לאה ושם הקטנה רחל: (יז) ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה: (יח) ויאָהב יעקב את רחל ויאמר אַעבֶדָּךְ שבע שנים ברחל בתך הקטנה: (יט) ויאמר לבן טוב תתי אתה לך מתתי אתה לאיש אחר שבה עמדי: (כ) ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כמים אחדים באהבתו אתה:

<1> בבלי בבא בתרא קכג ע"א:

"ועיני לאה רכות" - רב אמר: רכות ממש, ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה, שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים: שני בנים יש לה לרבקה, שתי בנות יש לו ללבן - גדולה לגדול וקטנה לקטן. והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת: גדול מה מעשיו? - "איש ידע ציד" (שם כה, כז), איש רע הוא, מלסטם בריות; קטן מה מעשיו? - "איש תם ישב אהלים" (שם). והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה.

<2> בראשית רבה ע, יז-יט:

"ויאהב יעקב את רחל ויאמר אַעבֶדָּךְ שבע שנים ברחל בתך הקטנה" (בראשית כט, יח) - בשביל שאני יודע שאנשי מקומך רמאים, לפיכך אני מברר עסקי עמך: "אַעבֶדָּךְ ... ברחל" - ברחל ולא בלאה, "בתך" - שלא תביא אחרת מן השוק ושמה רחל, "הקטנה" - שלא תחליף שמותן זו בזו. "ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה" (שם שם, כב) - כנס כל אנשי מקומו, אמר להם: יודעים אתם שהיינו דחוקים למים, וכנן שבא הצדיק הזה לכאן נתברכו המים. אמרו לו: ומה רצונך? אמר להם: אם אתם מבקשים אני מרמה אותו ואתן לו את לאה, שהוא אוהב הרבה את רחל, ויעשה אצלכם שבע שנים אחרות. אמרו לו: עשה כרצונך. אמר להם: תנו לי משפונות שאין אחד מכם מפרסם אותי. נתנו לו משפונות. הלך והביא בהם יין ושמן ויבשר. ולפיכך נקרא שמו "לבן הארמי", שרמה באנשי מקומו. כל אותו היום היו משמחין אותו. כשהחשיף אמר יעקב להם: זו מה היא? אמרו לו: אתה גמלת חסד בזכותך, גם אנו נגמל חסד עמך. היו מקלסין לפניו ואמרו: הא לא, הא לא! לערב באו הבחורים וכבו את הנרות. אמר להם: זו מה היא? אמרו לו: מה אתה סבור, שאנו פרוצים כמותכם? - כל אותו הלילה היה קורא לה "רחל" והיא עונה לו; בבקר - "והנה היא לאה" (שם שם, כה). אמר לה: מה רמאית בת רמאי! ולא הייתי קורא לך "רחל" בלילה ואת עונה לי? אמרה לו: יש סופר שאין לו תלמידים! לא כך היה קורא לך אביך "עשוי" ואתה עונה לו?

<3> בבלי בבא בתרא קכג ע"ב:

"ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" (בראשית כט, יב) - וכי אחי אביה הוא? והלא בן אחות אביה הוא! אלא אמר לה: תנשא לי? אמרה לו: הן, אלא אבא רמאי הוא ואין אתה יכול לו. אמר לה: מה רמאותו? אמרה לו: יש לי אחות גדולה ממני ולא ישיאני לפניך. אמר לה: אחיו אני ברמאות. אמרה לו: וכי מתר לצדיקים לנהוג ברמאות? אמר לה: הן - "עם נבר תתבר ועם עקש תתפל" (שמואל-ב כב, כז). מסר לה סימנים. כשהגיע הלילה אמרה: עכשו תכלם אחותי - מסרתם לה.

<4> איכה רבה, פתיחתא כד:

באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: רבונו של עולם, גלוי לפניך, שיעקב אהבני אהבה יתרה ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהגיע

זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני באחותי, ולא קנאתי באחותי ולא הוצאתיה לחרפה. ומה אם אני, שאני בשר ודם, עפר ואפר, לא קנאתי בצרה שלי – אתה, מלך חי וקים ורחמן, מפני מה קנאת בעבודה זרה שאין בה ממש, והגלית את בני?

מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר: בשבילך רחל, אני מחזיר את ישראל למקומם, זהו שנאמר:

”כה אומר ה’,

קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים,
רחל מבכה על בניה; מאנה להנחם” (ירמיה לא, יד)

ונאמר:

”מנעי קולך מבכי, ועיניך מדמעה,
כי יש שָׁכַר לַפְעֻלְתֶּךָ... ויש תקנה לאחרייתך,
ושבו בנים לגבולם” (שם שם, טו-טז)

במקור: יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי והוקשה עלי הדבר עד מאד כי נודעה לי העצה והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר כן ניחמתי בעצמי וסבלתי את תאוותי וריחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי ומסרתי לאחותי כל הסימנין שמסרתי לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל, ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי, וגמלתי חסד עמה, ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לחרפה.

* משה וציפורה *

שמות פרק ב: (טז) ולכהן מדון שבע בנות ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרקטים להשקות צאן אביהן: (יז) ויבאו הרעים ויגרשוים ויקם משה וישען וישק את צאנם: (יח) ותבאנה אל רעואל אביהן ויאמר מדוע מהרתן בא היום: (יט) ותאמרן איש מצרי הצילנו מיד הרעים וגם דלה דלה לנו וישק את הצאן: (כ) ויאמר אל בנתיו ואיו למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם: (כא) ויואל משה לשבת את האיש ויתן את צפרה בתו למשה:

<1> פרקי דרבי אליעזר לט:

המטה שנברא בין השמשות נמסר לאדם הראשון בגן עדן, ואדם מסרו לחנוך, וחנוך לשם, ושם לאברהם, ואברהם ליצחק, ויצחק ליעקב, ויעקב הולכו למצרים ומסרו ליוסף בנו. וכשמת יוסף נטלטל כל ביתו ונתן בפלטין של פרעה, והיה יתרו אחד מחרטמי מצרים, וראה את המטה ואת האותות שעליו וחסד אותו בלב, ולקחו והביאו ונטעו בתוך גן ביתו, ולא היה אדם יכול לקרב אליו, עד שבא משה לארץ מדון, ונכנס לתוך גן ביתו, וראה את המטה, וקרא את האותיות שעליו, ושלח ידו ולקחו. וראה יתרו ואמר: זה עתיד לגאל את ישראל ממצרים, לפיכך נתן לו צפורה בתו לאשה (פדר"א לט; ילק"ש לשמות, קעג).

<2> מדרש השכם:

המטה שבו קרע משה את הים לא היה דוגמתו בעולם שהיה חקוק עליו שם המפורש ואדם מסרו לשת וכל הדורות מסרוהו זה לזה עד שירד יעקב אבינו למצרים ומסרו ליוסף וכשמת יוסף חיפשו עבדי פרעה כל מה שבביתו והניחוהו בבית גנזיו של פרעה. והיה שם יתרו חותן משה שהיה מאצטגניני פרעה וידע מאצטגנינותו חשיבתו של מטה ונטלו ושתלו בגן ביתו ונשתרש בארץ, וראה באצטגנינותו שכל העוקרו יהיה מושיעו של ישראל, והיה מנסה בו בני אדם,

וכשנזדמן לו משה ועמד ועקרו השליכו לבור בחצרו, וציפורה נכנסה אהבתו של משה בלבה ותבעתו מאביה, ועמד והשיאה לו

<3> ילקוט שמעוני לתורה, פרשת שמות רמז קסח:

ויבא אל רעואל ויספר לו משה את אשר ברח ממצרים ואת אשר מלך על בני כוש ואת אשר לקחו מידו המלוכה ויגרשוהו, ויהי כשמוע רעואל את דבריו אמר בלבו אתנה זה בית הכלא וארצה בו לבני כוש כי נוסם הוא ויקחהו אל בית הסהר ויהי כלוא שם עשר שנים. ויהי בהיותו עצור שמה ותחמול עליו צפורה בת רעואל ותכלכלהו לחם ומים ויהי מקץ עשר שנים ותאמר אל אביה לאמר האיש העברי אשר כלאתו זה עשר שנים בבית הסהר ואין דורש ואין מבקש אליו ועתה אם טוב בעיניך אבי נשלח ונראה אם מת ואם חי הוא, ואביה לא ידע כי כלכלתהו. ויען ויאמר רעואל הנהיה כדבר הזה להעצר גבר בבית הכלא עשר שנים ולא יאכל ויחיה, ותען צפורה את אביה לאמר הלא שמעת [אבי] כי אלהי העברים גדול ונורא הוא ומפליא להם בכל עת, הוא הציל אברהם מאור כשדים ואת יצחק מן החרב ואת יעקב מן המלאך בהאבקו עמו, וגם עם זה רבות עשה ויצילהו מיאור מצרים ומחרב פרעה גם מזה יכול למלטהו. וייטב הדבר בעיני רעואל ויעש כן כדבר בתו וישלח אל הבור לראות מה נעשה בו, ויראו והנה האיש חי ועומד על רגליו ומתחנן אל אלהי אבותיו, ויוציאוהו מן הבור ויגלחוהו וישנו את בגדי כלאו ויאכל לחם. וירד האיש אל יגנת רעואל אשר אחרי הבית, ויתפלל אל אלהיו אשר עשה אתו נפלאות רבות ויהי בהתפללו ויבט בצדו והנה מטה ספיר מוצב ארצה והוא נטוע בתוך הגנה ויקרב אל המטה והנה חקוק בו שם ה' אלהים צבאות כתוב ומפורש על המטה ויקרא בו ויתלשהו כהיתלש עץ יער מסבכו ויהי למטה בכפו... ויגיע המטה אל יד רעואל המדיני ובעת צאתו ממצרים לקחו בידו ויטעהו בתוך גינתו, ויבחנו כל גבורי קיני לתלשו בבקשם לקחת צפורה בתו ולא יכלו וישאר בתוך הגן עד בא אשר לו המשפט ויקחהו, ויהי כראות רעואל את המטה בידו ויתמה על ככה ויתן רעואל צפורה בתו למשה

<4> יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים, II, י, א, שורות 253-253:

ובעוד משה נושא בלא רצון את חוסר הפעולה של הצבא אירע מאורע זה: למלך הכושים היתה בת ותרביס שמה. היא ראתה את משה כשהוא מוליך את צבאו סמוך לחומה ונלחם בגבורה והשתוממה לתבונה שבטכסיסיו ושיערה שהוא הוא שגרם למצרים את הצלחתם ... ואהבה גדולה מאוד אליו תקפתה. וכשגבר הרגש בלבה שלחה את הנאמנים בעבדיה לדבר אתו בדבר נישואים. והוא הסכים לדבר בתנאי שתוסגר העיר. ועשו אמנה בשבועה שישא את האשה באמת ולא יפר את החוזה לאחר כיבוש העיר. הדיבור והמעשה באו זה אחר זה ומשה הודה לאלוהים, לאחר שעשה שפטים בכושים, וכתר את ברית הנישואים והולך את המצרים חזרה לארצם

* בת שלמה וחתנה *

קטע מדרש (מבוא לתנחומא-בובר, עמ' 136):

מעשה בשלמה המלך שהיתה לו בת יפיה שאלהי ישראל. הביט במזלות מי בן זוגה ומי ישאנה, וראה שהיא עני אהד ואין בישראל עני כמותו. מה עשה? בנה מגדל גבוה בים והיה מקיפו מכל רוחותיו מסביב. נטל בתו ונתן אותה באותו מגדל הגבוה, ועמה שבועים סריסים מזקני ישראל. ובמגדל לא עשה פתח, שלא יכנס אדם בו, ונתן בו צידה הרבה. אמר: אראה פעל השם ומעשהו. לזמים היה אותו עני, שהיא בן זוגה, יוצא בדרך בליה, והיה ערם ויחף, רעב וצמא, ראה נבלת שור משלכת בשדה, נכנס בה בין צלעותיה להפיג צנתו. וכשישן שם בא עוף גדול ונטל אותה הנבלה ונשאנה על גג אותו מגדל על חדר הבחורה.

וְשֵׁם הָיָה הָעוֹף אוֹכֵל אֶת בֶּשֶׂר הַנְּבֵלָה; וַיֵּשֶׁב שָׁם עַל הַגַּג. כְּשֶׁהָאִיר הִשְׁחַר יִצְאָה הַבַּחֲוִירָה מִחֲדָרָה לְלֶכֶת הַגְּגָה, כְּמִנְהֶגְהָ בְּכָל יוֹם, וְרָאֲתָה אוֹתוֹ בַּחֹר. אָמְרָה לוֹ: מִי אַתָּה וּמִי הֵבִיאָךְ לָכָאן? אָמַר לָהּ: יְהוּדִי אֲנִי מִבְּנֵי עֶכּוֹ, וְעוֹף הֵבִיאֵנִי לָכָאן. מָה עָשִׂיתָ? לְקַחְתוּ וְהֵבִיאְתוּ לַחֲדָרָה, וְהִלְבִּישׁוּהוּ וְהִרְחִיצוּהוּ וְסָכוּהוּ וְנִתְנַפְּהָ מְאוֹד עַד שֶׁאֵין כְּמוֹתוֹ בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל, וְאַהֲבִיתוּ הַבַּחֲוִירָה בְּלִבָּהּ וּבִנְפֶשֶׁהּ. וְהָיָה הַבַּחֲוִיר חָרִיף וּמְפֹלֶלֶל וּמְמַלְח וְסוֹפֵר. יוֹם אֶחָד אָמְרָה לוֹ: רוּצָה אַתָּה לְקַדְשֵׁנִי? אָמַר לָהּ: הֲלוֹאִי! מָה עָשָׂה? הֲקִיזוּ דָם וְכָתַב לָהּ כְּתֻבָּה וּמָהָר מִדְּמוֹ, וְקִדְשָׁהּ וְאָמַר: עַד ה' הַיּוֹם וְעַדִּים מִיִּכְאֵל וְגַבְרִיאֵל. נִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ. כְּשֶׁרָאוּ אוֹתָהּ הַזִּיקְנִים מְעַבְּרִת, אָמְרוּ לָהּ: כְּמִדְּמָה לָנוּ שָׂאתָ מְעַבְּרִת. אָמְרָה לָהֶם: הֵן. אָמְרוּ לָהּ: וּמִמֵּי נִתְעַבְּרַת? אָמְרָה לָהֶם: מָה לָכֶם לְדַעַת? נִפְלוּ פְּנֵי הַזִּיקְנִים, שֶׁהָיוּ מִתְיָרָאִים מִשְׁלֵמָה הַמְּלֶךְ, וְשָׁלְחוּ אֵלָיו לְבוֹא אֵלֵיהֶם. נִכְנַס שְׁלֵמָה בְּסַפִּינָה וּבָא אֵלֵיהֶם. וְאָמְרוּ לוֹ: אֲדוֹנֵנוּ הַמְּלֶךְ, כִּיךָ הַדְּבָר, וְאֵל יְשִׁים אֲדוֹנֵנוּ בְּעַבְדֵי עוֹן. כְּשֶׁשָּׁמַע שְׁלֵמָה קָרָא לְבִתּוֹ וְשָׂאֵל לָהּ עַל הַדְּבָר. אָמְרָה לוֹ: בַּחֹר אֶחָד הֵבִיא לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יָפָה וְטוֹב, תִּלְמוּדֵי וְסוֹפֵר, וְקִדְשֵׁנִי. קָרָאָה לַבַּחֲוִיר וּבָא לְפָנֵי הַמְּלֶךְ וְהִרְאָה לוֹ הַכְּתֻבָּה שֶׁכָּתַב לְבִתּוֹ, וְשָׂאֵל לוֹ הַמְּלֶךְ עַל אָבִיו וְאָמַר וְעַל מִשְׁפַּחְתּוֹ וּמֵאִיזוֹ עִיר הוּא. וְהִבִּין מִתּוֹךְ דְּבָרָיו שֶׁהוּא אוֹתוֹ שֶׁרָאָה בַּמֶּזֶל, וְשָׁמַח שֶׁמָּחָה גְּדוּלָה וְאָמַר: בְּרוּךְ הַמְּקוֹם שֶׁנִּוְתַן אֵשָׁה לְאִישׁ

[c] כַּמֶּה אַמְרֵיט צַל הַאֲהַבָה

1 - "וַיִּחַבֵּשׁ אֶת חֲמורוֹ" (בראשית כב, כ) – אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת הַשׁוּרָה. כְּמָה עַבְדִּים וְכְמָה שְׁפָחוֹת הָיוּ לוֹ לְאוֹתוֹ צְדִיק וְהוּא בְּעַצְמוֹ חֲבֵשׁ אֶת חֲמורוֹ לְלַמְדֶּךָ זְרִיזוֹתוֹ (בראשית רבה נ, א).

2 - כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָהּ בְּדָבָר – בְּטֵל דְּבָר בְּטֵלָה אַהֲבָה, וְשֶׁאֵינָה תְלוּיָהּ בְּדָבָר – אֵינָה בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָהּ בְּדָבָר? זוֹ אַהֲבַת אֲמִנוֹן לְתַמָּר, וְשֶׁאֵינָה תְלוּיָהּ בְּדָבָר – זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וְיְהוֹנָתָן (אבות ה, טז).

3 - כְּשֶׁהִיְתָה אַהֲבַתְנוּ עֲזָה - עַל חֲדָה שֶׁל חָרֵב שֶׁכִּבְנוּ; עֲתָה שֶׁאֵין אַהֲבַתְנוּ עֲזָה - מִטָּה בַּת שְׁשִׁים אֲמוֹת לֹא דָּיָה לָנוּ (סנהדרין ז ע"א).

4 - שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: הָאוֹהֵב אֶת אִשְׁתּוֹ כְּגוֹפוֹ וְהַמְּכַבְּדָה יוֹתֵר מִגּוּפוֹ, וְהַמְּדַרְיָךְ בְּנֵיוֹ וּבְנוֹתָיו בְּדַרְךְ יִשְׂרָה, וְהַמְּשִׂיאִם סְמוּךְ לְפָרְקָם - עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר: "וַיִּדְעַתְּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְיֶךָ" (איוב ה, כד) (בבלי יבמות סב ע"ב).

[?] אַעֲרֵי חַכְמֵיט

<ו> בַּבְּלִי כְּתוּבוֹת סַב ע"ב - סַג ע"א; נַדְרִים נ ע"א:

ר' עֲקִיבָא רוּעָה שֶׁל כְּלָבָא שְׁבוּעַת הָיָה. רָאֲתָה רַחֵל בִּתּוֹ שֶׁל כְּלָבָא שְׁבוּעַת שֶׁהוּא צְנוּעַ וּמַעֲלָה, אָמְרָה לוֹ: אִם אֶתְקַדְּשׁ לָךְ תִּלְדֶּךָ לְבֵית הַמְּדַרְשׁ? אָמַר לָהּ: הֵן. נִתְקַדְּשָׁה לוֹ בְּצִנְעָא. שָׁמַע כְּלָבָא שְׁבוּעַת וְהוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ וְהִדְרִיָה הַנְּאָה מִכָּל נְכֶסֶיו. הִלְכָה וְנִשְׂאָת לְר' עֲקִיבָא. בִּימּוֹת הַחֲרָף הָיוּ יְשִׁנִּים בְּמִתְבָּן, הָיָה מְלַקֵּט תְּבָן מִתּוֹךְ שְׁעָרוֹתֶיהָ. אָמַר לָהּ: אֲלֵמְלִי הָיָה בְּיַדִּי הֵייתִי נוֹתֵן לָךְ יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל זָהָב. בָּא אֵלֶיהָ וְנִדְמָה לָהֶם כְּבֹן אָדָם וְקָרָא עַל הַפֶּתַח וְאָמַר לָהֶם: תָּנוּ לִי קֶצֶת תְּבָן, שֶׁאֲשַׁתִּי יִלְדָה וְאֵין לִי בָמָה לְהַשְׁכִּיבָהּ. אָמַר ר' עֲקִיבָא לְאִשְׁתּוֹ: רָאִי אָדָם זֶה, שֶׁאֲפִלוּ תְבָן אֵין לוֹ. אָמְרָה לוֹ: לָךְ וּלְמַד בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ. הִלְךְ וַיֵּשֶׁב שְׁתֵּים עָשָׂרָה שָׁנָה בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ לְפָנֵי ר' אֱלִיעֶזֶר וְר' יְהוֹשֻׁעַ.

לְסוֹף שְׁתֵּים עָשָׂרָה שָׁנָה עָמַד וַחֲזַר לְבֵיתוֹ וְהִבִּיא עִמּוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר אֲלָף תִּלְמִידִים. יִצְאָה הַכֹּל לְקַרְאָתוֹ. שָׁמְעָה אִשְׁתּוֹ וַיִּצְאָה אִף הִיא לְקַרְאָתוֹ. אָמְרוּ לָהּ הַשְּׂכֵנוֹת: שֶׁאֵלֵי לָךְ בְּגָדִים וְלִבְשֵׁי וְהַתְּכֵסִי. אָמְרָה לָהֶן: "יִוְדַע צְדִיק נֶפֶשׁ בְּהִמְתּוֹ" וְיִוְדַע צְדִיק נֶפֶשׁ בְּהִמְתּוֹ

(משלי יב, י). כְּשֶׁהֲגִיעָה אֶצְלוֹ נִפְלָה עַל פְּנֵיהָ וְהִיָּתָה מְנַשֶּׁקֶת רִגְלָיו. דְּחַפּוּהָ תִלְמִידָיו.
אָמַר לָהֶם: הַנִּיחוּהָ, שְׁלִי וְשִׁלְכֶם – שְׁלָהּ הוּא.

שָׁמַע אֲבִיהָ שֶׁאָדָם גָּדוֹל בָּא לְעִיר. אָמַר: אֵלֶּךְ אֶצְלוֹ אֲפֹשֶׁר שְׂיִתִּיר נְדָרִי. בָּא אֶצְלוֹ. אָמַר לוֹ ר' עֲקִיבָא: אֵלְמָלִי יִדְעַתְּ שְׂיִהֵא אָדָם גָּדוֹל הֵייתְּ מְדִירָה? אָמַר לוֹ: אֶפְלוּ פָּרַק אֶחָד, אֶפְלוּ הֶלְכָה אֶחַת. אָמַר לוֹ: אֲנִי הוּא. נָפַל עַל פְּנָיו וַיִּנְשָׁקוּ לְר' עֲקִיבָא עַל רִגְלָיו וְנָתַן לוֹ חֲצֵי מְמוֹנוֹ.

במקור: למישלם תרתי סרי שנין קא אתא לביתיה, שמע מן אחורי ביתיה דקאמר לה חד רשע לדביתהו: שפיר עביד לך אבוך, חדא, דלא דמי לך! ועוד, [שבקך] ארמלות חיות כולהון שנין! אמרה ליה: אי צאית לדילי, ליהוי תרתי סרי שנין אחרנייתא. אמר: הואיל ויהבת לי רשותא איהדר לאחורי. הדר אזל הוה תרתי סרי שני אחרנייתא. אתא בעשרין וארבעה אלפין זוגי תלמידי, נפיק כולי עלמא לאפיה...

<2> מדרש אבות דרבי נתן, נוסח א, ו:

מָה הִיָּתָה תַּחֲלָתוֹ שֶׁל ר' עֲקִיבָא? אָמְרוּ: בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה וְלֹא שָׁנָה כְּלוּם. פָּעַם אֶחַת הָיָה עוֹמֵד עַל פִּי הַבְּאֵר בְּלֵד, אָמַר: מִי חָקַק אֶבֶן זֹו? אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא, אִי אֵתָה קוֹרָא "אֲבָנִים שֶׁחֲקוּ מִים" (איוב יד, יט)? – הַמַּיִם, שְׁנוּפְלִים עָלֶיהָ תְּדִיר בְּכָל יוֹם. אָמַר ר' עֲקִיבָא: וְכִי לְבִי קָשָׁה מֵהָאֶבֶן? אֵלֶּךְ וְאֶלְמַד פְּרָשָׁה אֶחַת מִן הַתּוֹרָה. הֲלֵךְ לוֹ אֶל בֵּית הַסֵּפֶר וְהִתְחִיל קוֹרָא בְּלוּחַ הוּא וּבְנוֹ. אַחַז ר' עֲקִיבָא בְּרֹאשׁ הַלוּחַ וּבְנוֹ בְּרֹאשׁ הַלוּחַ. כָּתַב לוֹ אֶלְף בֵּית – וְלִמְדָה. אֶלְף תִּיּוֹ – וְלִמְדָה, תּוֹרַת כְּהֻנִּים – וְלִמְדָה. הָיָה לוֹמֵד וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁלְמַד כָּל הַתּוֹרָה כְּלָהּ.

הֲלֵךְ וַיָּשֵׁב לִפְנֵי ר' אֱלִיעֶזֶר וְר' יְהוֹשֻׁעַ. אָמַר לָהֶם: רַבּוֹתֵי, פְּתוּחוּ לִי טַעַם מְשֻׁנָּה. כִּי שָׁאֲמְרוּ לוֹ הֶלְכָה אֶחַת, הֲלֵךְ וַיָּשֵׁב לוֹ וְהָיָה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֵּינוֹ לְבִין עֲצָמוֹ, וְאוֹמֵר: אֶלְף זֶה לָמָּה נִכְתָּב? בֵּית זֶה לָמָּה נִכְתָּב? דָּבָר זֶה לָמָּה נֶאֱמַר? חִזֵּר וַיִּשְׁאַל וְהַעֲמִידֵם בְּדַבְרֵים ... בְּכָל יוֹם וַיּוֹם הָיָה ר' עֲקִיבָא מְבִיא חֲבִילָה שֶׁל יַעֲצִים, חֲצִיָּה – מוֹכֵר וּמִתְפָּרֵס וְחֲצִיָּה – מִתְקַשֵּׁט בָּהּ. עֲמָדוֹ עָלָיו שְׂכָנָיו וְאָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא, אֲבָדְתָנוּ בְּעֵשֶׂן; מִכֵּר אוֹתָם לָנוּ וְטַל שָׁמֶן בְּדַמְיָהֶם וְשָׁנָה לְאוֹר הַנֵּר. אָמַר לָהֶם: הֲרִבָּה סְפוּקִים אֲנִי מִסְתַּפֵּק בָּהֶם: אֶחָד, שְׂאֲנִי שׁוֹנֵה בָהֶם, וְאֶחָד, שְׂאֲנִי מִתְחַמֵּם כְּנֻגָדָם, וְאֶחָד, שְׂאֲנִי יָכוֹל לִישֹׁן עֲלֵיהֶם.

אָמְרוּ: לֹא נִפְטַר ר' עֲקִיבָא מִן הָעוֹלָם עַד שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁלַחֲנוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב וְעַד שֶׁעָלָה לְמִטָּתוֹ בְּסִלְמוֹת שֶׁל זָהָב. הִיָּתָה אֲשֶׁתוֹ יוֹצֵאָה בְּקַרְדּוּטִין וּבְעִיר שֶׁל זָהָב. אָמְרוּ לוֹ תִלְמִידָיו: רַבִּי, בִּישְׁתָּנוּ מִמָּה שֶׁעָשִׂיתָ לָהּ. אָמַר לָהֶם: הֲרִבָּה צַעַר נֶצְטַעְרָה עִמִּי בַתּוֹרָה (אדר"ן, נו"א, ו; שם, נו"ב, יב).

<3> ירושלמי שבת ו, א:

מַעֲשֵׂה בְרִי עֲקִיבָא שֶׁעָשָׂה לְאֲשֶׁתוֹ עִיר שֶׁל זָהָב. רָאָתָה אֲשֶׁתוֹ שֶׁל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל וְנִתְקַנְאָה בָּהּ. בָּאָה וְאָמְרָה לְבַעֲלָהּ. אָמַר לָהּ: וְכִי כֵּךְ הֵייתְּ עוֹשֶׂה לִי אֵת כְּמוֹ שְׂאוֹ עֲשֵׂתָה לוֹ, שֶׁהִיָּתָה מוֹכֵרֶת מְקַלְעוֹת רֹאשָׁה וְנוֹתְנַתְּ לוֹ וְהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה?

<4> מדרש שיר השירים רבה א, ד:

מַעֲשֵׂה בְּאִשָּׁה אֶחַת בְּצִיָּדוֹ, שֶׁשֶּׁהֲתָה עֶשֶׂר שָׁנִים עִם בַּעֲלָהּ וְלֹא יָלְדָה. בָּאוּ אֶצֶל ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי וְהָיוּ רוֹצִים לְהַתְפָּרֵשׁ זֶה מִזֶּה. אָמַר לָהֶם: חֲנִיכֶם, כְּשֶׁם שְׁנוֹדוּגְתָם זֶה לְזֶה בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתָּהּ, כֵּךְ אֵין אֵתָם מִתְפָּרְשִׁים אֶלָּא מִתּוֹךְ מַאֲכָל וּמִשְׁתָּהּ. הִלְכוּ בְּדַרְכָּיו וַעֲשׂוּ לְעַצְמָם יוֹם טוֹב, וַעֲשׂוּ סְעֵדָה גְּדוֹלָה, וְשִׁכְרְתוּ יוֹתֵר מִדִּי. כִּיּוֹן שְׁנַתִּישְׁבָה דַּעֲתוֹ עָלָיו אָמַר לָהּ: בַּתִּי, כָּל חֲפָץ טוֹב שִׁישׁ לִי בְּבֵית טְלִי אוֹתוֹ וְלִכִּי לְבֵית אֲבִיךָ. מָה עָשִׂתָה הִיא? לְאַחַר שִׁישׁוֹן רְמִזָּה לְעַבְדִּיהָ וְלִשְׁפָחוֹתֶיהָ וְאָמְרָה לָהֶם: שְׂאוּהוּ בְּמִטָּה וְקַחוּ אוֹתוֹ וְהוֹלִיכוּהוּ לְבֵית אָבָא. בְּחֲצֵי הַלֵּילָה נִנְעַר מִשְׁנָתוֹ; כִּיּוֹן שֶׁפָּג יֵינוּ אָמַר לָהּ: בַּתִּי, הִיכֵן אֲנִי נִתּוֹן? אָמְרָה לוֹ: בְּבֵית אָבָא, אָמַר לָהּ: מָה לִּי לְבֵית אֲבִיךָ? אָמְרָה לוֹ: וְלֹא כֵּךְ אָמְרַתְּ לִי בְּעָרְב: כָּל חֲפָץ טוֹב שִׁישׁ בְּבֵיתִי טְלִי אוֹתוֹ

וּלְכִי לְבֵית אָבִיךָ? אֵין חֲפֵץ טוֹב לִי בְּעוֹלָם יוֹתֵר מִמֶּךָ. הֲלֹכִי לָהֶם אֶצֶל ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְעִמָּד וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וְנִפְקְדוּ
המקבילה (פסיקתא דרב כהנא כב, ב): מעשה בצידן באחד שנשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, באו אצל ר' שמעון בן יוחי להתגרש. אמר לה, כל חפץ שיש לי בתוך ביתי טלי אותו ולכי לבית אביך. אמר להם ר' שמעון בן יוחי כשם שנזדווגתם מתוך מאכל ומשקה כך אין אתם פורשין זה מזה אלא מתוך מאכל ומשקה. מה עשתה? עשת סעודה גדולה ושיכרתו יותר מדיי ורמזה לשפחתה ואמרה להון טלו אותו לבית אבא. בחצי הלילה ניעור משנתו, אמר להן, איכן אני נתון, אמרה לו, לא כך אמרתה כל חפץ שיש לי בתוך ביתי טלי אותו ולכי לבית אביך, וכעת, אין לי חפץ טוב ממך. כיון ששמע ר' שמעון בן יוחי כך, נתפלל עליהם ונפקדו (פסיקתא דרב כהנא כב, ב [המקור חלקו בארמית]).

[ה] ברכות הנילאין / אפצ ברכות

בבלי, כתובות ז ע"ב:

- מאי מברך? אמר רב יהודה: <1> בא"י אמ"ה בורא פרי הגפן
<2> בא"י אמ"ה שהכל ברא לכבודו;
<3> בא"י אמ"ה יוצר האדם;
<4> בא"י אמ"ה אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בניין עדי עד, בא"י יוצר האדם;
<5> שוש תשיש ותגל העקרה, בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה, בא"י משמח ציון בבניה;
<6> שמח תשמח רעים האהובים, כשמחך יצריך בגן עדן מקדם, בא"י משמח חתן וכלה;
<7> בא"י אמ"ה אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה, גילה, רינה, דיצה, חדוה, אהבה ואחוה ושלוה ורעות. מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, קול מצהלות חתנים מחופתם ונערים ממשתה נגינתם, בא"י משמח חתן עם הכלה.
ובסידור רס"ג מוסיף: כהיום הזה בירושלים, ירבו שמחות בישראל, וינוסו אנחות מישראל. ירבו בשורות טובות בישראל, ירבו ישועות בישראל, ירבו נחמות בישראל.
תרבה אהבה בישראל,
תרבה ברכה בישראל.
תרבה גילה בישראל,
תרבה דיצה בישראל.
ירבה הוד בישראל,
ירבה ועד בישראל.
ירבה זכות בישראל,
ירבה חתן בישראל,
ירבו ימים טובים בישראל.
אליהו הנביא במהרה יבא אלינו, המלך המשיח יצמח בימינו. יצליחו חתן וכלה, ישמחו שניהם זה עם זה ויעלצו שניהם זה עם זה. ויעמידו בנים ויארילו שנים בשבי יהודה, בנים מצליחים וכולכם ברוכים. ישמח חתן בכלה, וכלה תשמח בחתן, בבנים ובנות, בעושר ובנכסים, בבנים עוסקים בתורה מקיימי מצוות בישראל.

ט"ו באב מלא גיל, אהבה ושמחה!